

ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ

Prof. Dr. Bedi FEYZİOĞLU

(Bu yazımı, bu uğurda çok çaba harcamış olan, canım kardeşim Prof. Dr. Feyzi Feyzioğlu'nun muazzez ruhuna ithaf ediyorum.)

Üniversite özerkliği deyince çoğunlukla ilmi ve idari özerklikler anlaşılır. Ashında buna bir de malî özerkliğin eklenmesi gerekir.

Üçüncü sırada zikredilmekle beraber malî özerklik diğeri iki özerkliğe mana ve değerini veren bir güç sağlar. Başka bir deyimle malî özerkliği olmadıkça bir üniversitenin idari, özerkliğini de varsaymak zordur. İlmî özerkliğin gerektirdiği araştırma ve yayınların yapılabilmesi de önemli ölçüde malî özerkliğe bağlıdır.

4936 sayılı kanun üniversitelere ilmi ve idari özerklikle birlikte kısmî bir malî muhtariyet tanımak üzere, «Katma Bütçe» sistemini kabul etmişti. Üniversitelerin, kanunun belirlediği özel malî kaynaklarla donatılmış olarak katma bütçe sistemi içinde, az-çok malî bir özerkliğe de sahip olacağı farzediliyordu.

Üniversitenin kendi özel gelir kaynakları, giderlerinin büyük kısmını karşılayacak miktara ulaşabilse idi, bu görüşün isabeti kabul edilebilirdi. Nevar ki, Üniversite bütçelerinde, özel gelirler başlangıçta % 10 - 15 civarında iken, öğ-

rencilerden alınan harçların azaltılması veya kaldırılması ve asıl özel gelir kaynağını teşkil etmesi gereken bağışlar ve vakıfların bir türlü işletilmemesi nedenlerle, zamanla bu nisbet % 3-5'e kadar düştü. Giderlerin geri kalan büyük kısmı Hazine yardımları ile karşılanıyordu. Kısaca katma bütçe ile sağlanmak istenen malî muhtariyet şekli kalkmaktan ileriye gidememiştir.

İdarî muhtariyet, Üniversite organlarının Üniversite içinde yapılan seçimlerle oluşmaları dolayısıyla varolmakla beraber, Üniversite öğretim üyelerinin, akademik kariyerde terfilerinin ve kadrolara tayinlerinin müşterek kararname ile yapılması, 4936 nolu kanunun yürürlüğü devresinde dahi bu muhtariyeti son aşamasında engelleyebiliyordu.

İlmî özerkliğe gelince:

Üniversite için esas özerklik, ilmî araştırma ve yayınlarında, ders seminer ve uygulamalarında tam bir serbestiye sahip olmaktır. Bu açıdan 1961 Anayasası ile 1982 Anayasasındaki hükümleri genel çizgileri ile karşılaştıralım;

1961 Anayasasının 120'nci maddesinin ilk şekline göre Üniversitelerle ilgili ilkeleri şöylece sıralamak mümkündür:

- 1 — Üniversiteler ancak Devlet elile ve kanunla kurulur;
- 2 — Üniversiteler, ilmî ve idarî özerkliği olan kamu tüzelkişileridir.
- 3 — Üniversitelerin yönetimi ve denetimi kendileri tarafından seçilen organları elile yapılır;
- 4 — Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları üniversite dışındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılmazlar;
- 5 — Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları özgürce araştırma ve yayın yapabilirler.

1971'de kabul olunan 1488 sayılı kanunla 1961 Anayasasının 120'nci maddesinde yapılan değişikliklerle, Üniversitelerin idari muhtariyeti üzerine önemli kısıtlamalar konulmuştur.

Gerçekten, 120'nci maddenin ilk şeklinde açıkça belirlenen idari özerklik, 1488 sayılı kanunla oldukça daraltılmıştır. Bu kanunla, «Üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkı» ve bu hakkı kullanma usullerinin kanunla düzenleneceği kaydedilmişti. Yine aynı kanunla, 120'nci maddeye eklenen bir bend ile «Üniversitelerde ve onlara bağlı kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin Üniversite organlarınınca giderilmesi halinde «Bakanlar Kurulunun bu kuruluşların idaresine el koyabileceği, hükme bağlanmıştı. Şu kadar ki, Bakanlar Kurulunun bir üniversite kuruluşuna el koyma kararı, derhal B.M. Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunulacaktı. 1750 sayılı Üniversiteler Kanununu 961 Anayasasının bu değişik 120'nci maddesindeki anlayışa göre tanzim olunmuştu. Ancak, bu kanunun Y.Ö.K.'le ilgili maddeleri henüz pek uygulanma zamanı bulunamadan, Anayasa Mahkemesince iptal edilmişti

1982 Anayasasının Üniversitelerle ilgili hükümleri 130 ve 131'nci maddelerinde tanzim olunmuştur.

130'ncü maddede evvel, (önceki anayasalarda ilgili kanunlara bırakılan) Üniversitelerin tanımı yapılmakta ve nitelikleri açıklanmaktadır. Buna göre, «Kamu Tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulacaktır; Üniversiteler, «Çağdaş eğitim ve öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile, orta öğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşacaktır.» 130'uncü maddenin 4'ncü bendine göre de «Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcılarını serbestçe her türlü bilimsel

araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez»; 5'nci bendinde de «Üniversiteler ve bunlara bağlı birimler Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır» denilmektedir.

Yeni Anayasa Üniversitelere idarî özerklik vermediği için, 130'ncu maddenin 6'ncı bendi ile Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre Rektörlerin Cumhurbaşkanınca, Dekanların ise Yüksek Öğretim Kurulunca seçilip atanacağı, belirlenmektedir. 7'nci benddeki hükmün mefhumu muhalifinden (karşıt deyiminden) anlaşıldığına göre Yüksek Öğretim Kurulu atamaların yapılmasındaki rolüne ilâveten, Üniversitenin yönetim, denetim organları ile öğretim elemanlarını görevlerinden uzaklaştırabilecektir.

1982 Anayasasının 130'ncu maddesinin 8 ve 9'ncu bendlerine göre Üniversite Bütçeleri ile öğretim elemanlarının atama, yükselme gibi malî ve özlük hakları ile rotasyon ve işleri hep Yüksek Öğretim Kurulunun (Y.Ö.K.) tetkik, tasvip ve tensibine göre yürütülecektir.

Kısaca, 1982 Anayasası idarî özerklik vermediği Üniversitelerin genel sevk ve idaresi ile denetmini Yüksek Öğretim Kuruluna (Y.Ö.K.) tevdi etmiş bulunmaktadır. Yeni Anayasa, bu hususları, (Y.Ö.K.) ün görev ve yetkilerini belirttiği 131'inci maddesinde de tasrih ve teyid etmektedir.

Şöyle ki, bu maddeye göre, Yüksek Öğretim Kurulu «Yüksek Öğretim Kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek bu hususlardaki eğitim - öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek ve Üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak»la görevlendirilmiştir.

«Yüksek Öğretim Kurulunun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir,» denilmektedir.

Bu kanun, Anayasadan bir sene kadar önce yayınlanan 4.11.1981 gün ve 2547 sayılı «Yüksek Öğretim Kanunu»dur.

Yüksek Öğretim Kanununun 2'nci maddesi (d) bendine göre; «Üniversite, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan, Fakülte, Enstitü, Yüksek Okul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yüksek öğretim kurumudur.»

İşte, halen Üniversitelerin özerkliği ile ilgili başlıca hükümler bunlardır.

Şimdi mesele Üniversite Özerkliğinin bu mevzuat muvacehesinde ne derecede var olduğunu incelemeye gelmektedir.

Bir görüş ve anlayışa göre, 2547 sayılı Y.Ö.K. Kanunu çıktığından ve bu kanunda öngörülen intibak süresi 6.11.1982 gününde dolduğundan beri Üniversitede özerklik kalmamıştır. Rektörler, Dekanlar Üniversite dışından tayin edilmektedir; Enstitü Müdürlerini Rektörler, Bölüm Başkanlarını Dekanlar tayin etmektedir. Kısaca daha önce, kendi organları tarafından seçimle belirlenen bütün bu makamlardaki yetkililer şimdi adeta hiyerarşik bir tayin mekanizmasına tâbi olmakta ve binaenaleyh, Üniversitelerde özerklik diye birşey bulunmamaktadır.

Bu görüş, idarî özerklik açısından geçerli olsa bile, Üniversitenin asıl haliz olması lâzımgelen «ilmî özerkliğin de yok olduğu anlamına gelmemelidir. Gerçekten, Üniversite için esas olan «ilmî özerkliktir.» Yeni Anayasa ve hatta Y.Ö.K. Kanunu, Üniversitenin «bilimsel Özerkliğini» kabul ve teyid etmiştir. Anayasadan daha evvel yayınlanmış bulunan Y.Ö.K. kanununda veya Y.Ö.K.'ün çıkardığı yönetmelik ve yönergelerde Anayasanın Üniversitelere tanıdığı bilimsel özerkliğe aykırı hükümler var ise, onların değiştirilip düzeltilmesi gerekir.

Şimdilik, önemli olan Devletçe sağlanan sulh ve sükûnet içinde Üniversitelerin ve tüm Üniversite öğretim üyelerinin bu bilimsel özerkliğe gerçekten sahip olmasını bilmeleri, içten ve dıştan takdir toplayan bilimsel araştırma ve yayınlarını serbestçe yapabilmeleridir.

Bugünkü mevzuata göre Üniversitelerin öğretim-egitim programlarını, ders ve araştırmaların muhteva ve şumulünü (içeriğini ve kapsamını) özgürce belirlemeleri, bunlarla ilgili yönetmelikleri Fakülte Kurulları ile Senatörlerden özgürce geçirmeleri, mümkündür. Unutulmamalıdır ki, Y.Ö.K.'ün veya diğer bir makamın bu bilimsel özgürlüğe aykırı olarak veya onu engelleyici mahiyette alacağı her karara karşı İdarî yargı yoluna başvurmak ve o hatalı kararı iptal ettirmek mümkündür. Usule ve kanuna aykırı olarak bilimsel özgürlüğe halelveren her muamele için yargı yoluna başvurmak, bir hukuk devletinde, her Üniversite öğretim üyesine ve her Üniversite organına düşen en önemli hak ve görevidir.

Üniversitelerin bilimsel çalışmalarındaki başarıları onların kanunla tanınan kendi gelir kaynaklarını da (özellikle mevcut vakıfları geliştirmek ve yeni vakıflar kurulmasını bağışlar yapılmasını sağlamak suretile.) artırarak evvelâ kısmî malî bir özerkliğe ve zamanla idarî özerkliği de kapsayan tam bir özerkliğe sahip olabilmek için ilk adımları teşkil edecektir.

«Üniversitenin (idarî) özerkliği elden gitti» sloganı altında ezilerek veya bunu bahana ederek, Üniversite içinde, kazara tayin edilmiş bulunduğu bir makamın asıl gaye ve fonksiyonunu anlayamadan, o makama verilen yetkileri isabetle kullanamayarak, Üniversitenin örf ve adetini, yıllardır öğretim üyeleri arasında yerleşmiş karşılıklı sevgi ve saygı kurallarını bir yana iterek o yetkiyi kendisini yetiştiren müessesenin aleyhinde istimal etmek yerine Üniversitede gerçek bir ilmi özerklik, dostluk ve kardeşlik havası içinde verimli çalışmalar yapılmasını sağlamak, bu dönemde idarî görev deruhte etmiş bütün Üniversite mensuplarına düşen en önemli fonksiyondur.

22.I.1983